

'לוחות ושברי לוחות מונחין בארון'

גדר קדושת שברי הלוחות

ובפנים יפות¹¹ דן בשברי הלוחות לפי סוגיית: 'איבעיא להו הגליונין של ספר תורה מצילין אותן מפני הדליקה, או אין מצילין אותן מפני הדליקה'¹², שלמקום הכתב קי"ל 'אזל כתב אזלא לה קדושתיה', ושאלו בגמרא אם נשאר קדושה במקום גליון הפנוי, או י"ל ששבירת הלוחות הם כגדר 'בלה שאני'.

ולתוס', אין לחלל שבת להציל גליון מדליקה, אבל נשאר בהם גדר קדושה, גדר הזמנה מילתא היא.

והצפנת פענח¹³ פירש שאין 'גליון' בלוחות, ש'מזה ומזה הם כתובים'¹⁴ אבל האבן עזרא¹⁵ מסתפק: 'אם הלוח . . נשאר לו מארבע פאותיו שיורין, כאשר נעשה אנחנו היום בספרים אלו . . . דבר שלא מצאנוהו בקבלה, אין טעם לסברותינו'.

'נבראו ערב שבת . . והלוחות'

והנה פשיטא ש'הלוחות' במשנה¹⁶ הם הראשונות שנבראו ערב שבת ביה"ש, ומשמע שלוחות אלו עדיין 'פועלות', שנמנו לסוף עם 'המן והמטה והשמיר' (לא לפני 'פי הארץ' שקדמו להם מ' שנה).

וכן משמע בתניא¹⁷ שהשראת והשפעת הקב"ה בביהמ"ק נשפע מהלוחות 'מעשה אלקים המה'¹⁸, פסוק שנאמר בלוחות ראשונות, היינו שברי הלוחות, הרי שנשאר בהם קדושה גם אחר שנשתברו.

וכן כתב בספר מושב זקנים¹⁹, מהתוס', שעצם גניזתם של השברים בתוך הארון הרי זה מורה שנשארה בהם רושם של קדושה.

'תני רב יוסף לוחות ושברי לוחות מונחין בארון, מכאן לזקן ששכח תלמודו . . שאין לנהוג בו מנהג בזיון' (מנחות צט, א).

וקשה, שאף שאין לנהוג בזיון בשברי הלוחות לזרקם לאשפה ח"ו, אבל היתכן שהחדר היותר קדוש בעולם ישמש ל'גניזת שמות'?

ולמה הוכרחו לגנוז את שברי הלוחות בארון, עד שהגמרא שואלת: 'לרבי מאיר מנא ליה', למה מוחלט כן לכולי עלמא?

ואין לומר שזהו רק לסימן טוב (כחנוני התולה את הדולר הראשון שהרויח), ששברי לוחות הם כסימן רע המזכירים את חטא העגל 'ביום פקדי ופקדתי'²⁰? ואף שאין בזה איסור 'חוטא בל יקריב ויתנאה'³ – 'וכי קטיגור נעשה סניגור'⁴ היה להם להשאיר השברים בארונו של משה שיצא למלחמה?

והרי קי"ל 'מעלין בקודש ואין מורדין'⁵ ודנו בשאלה אי מותר להניח ס"ת פסול בארון שלנו⁶. והנודע ביהודה⁷ מתיר רק זמנית עד שיתקנו את הס"ת, ושו"ת בנין ציון⁸ מתיר כדי להרבות שמחה בהקפות שמח"ת, וטעמים אלו אינם בשברי הלוחות?

והמהר"ל⁹ תירץ שנחו בארון מפני שהם מעשה ה'. והנוב"י תירץ שנצטוו משה 'אל הארון תתן את העדות'¹⁰ – אבל אם כן, הרי בטלה ראיית רב יוסף?

וחוץ בעיות הלכתיות, נדחקו תוס' למצוא בארון מקום לשברים, לשייר רק ג' טפחים ללוחות שניות?

(1) ב"ב יד:

(2) שמות לב, לד. וראה סנהדרין קב. פרש"י עה"פ.

(3) ר"ה כז.

(4) חידושי הרמב"ן ב"ב ס"פ ק"ד א"ל.

(5) ברכות כח: ושי"נ.

(6) בספר חסידים (תתקל"ד) מתיר. מגן אברהם סי' קנד כ' 'מצניעים אוכלי תרומה אצל ס"ת' (ט"ז ומהרש"ל שם), אבל הב"ח אוסר, ובברכי יוסף צידד שהתרומה קדושה כספר תורה.

(7) שו"ת אר"ח סי' ט.

(8) סי' צ"ז.

(9) חידושי אגדה ב"ב יד.

(10) שמות כה, כא.

(11) על הפסוק (שמות לא, יח) 'זיתן אל משה'.

(12) שבת קטז.

(13) עה"ת שמות לב, טו.

(14) שמות שם.

(15) עה"פ שמות שם.

(16) אבות פ"ה, ו.

(17) ריש פרק נ"ג.

(18) שמות לב, טז.

(19) עה"פ שמות שם.

אבן מאסו . . היתה לראש פינה'

ולפי זה, לא 'נגנזו' השברים בארון כענין שלילי, שאינם רק כתשמישי קדושה שנפסלו הטעונון גניזה, ואינם שם רק כטפל ללוחות השניות,

נמצא שאדרבא, שברי לוחות 'מעשה אלקים' הרי הם יסוד ועיקר הארון, שעצם השכינה במקדש הוא דוקא על ידם, יותר מכל גלויי השכינה.

וז"ל הרמ"ע מפאנו:²⁰

'לוחות נשברות ואותיות פורחות,²¹ ועם כל זה שברי לוחות בארון שרושם האותיות לא סר מהן'. 'מעשה אלקים המה מששת ימי בראשית . . מעשה אלהות אין לו הפסק, אלא תמיד הוא נותן חיים לכל באי עולם ומקיים לכל קיים.'²²

וכן כתב החת"ס שלקחו בני ישראל את הארון עם שברי הלוחות עמהם כשיצאו למלחמה, מפני שנשאר בהם כח ה' לנצח.

ונוסף למ"ש המהר"ל שנגנזו השברים בארון מצד החומר המיוחד מעשה ה' (שנחצבו מגלגל חמה), הרי גם מצד הצורה, נשאר בכתב שלהם רושם האותיות.

ולפי זה אתי שפיר ראיתו של רב יוסף, שאכן נשארה בהם רושם של קדושה גם אחר שבירתן.

'אין בהם ממש'

אבל עדיין יש לעיין, שכבר נשאל כן בתניא פרק נ"ג, ומוהרי"ץ²³ (ורבינו בהגהותיו שם) פירשו שהכוונה היא ללוחות השניות, שנעשו כ'מעשה אלקים' על ידי מכתב אלקים שבהם,²⁴ וכן מובא בהערה²⁵,

ורבינו²⁶ כתב ששברי לוחות 'אין בהם ממש',²⁷

(20) יונת אלם פרק כב.

(21) פסחים פז:

(22) כת"י מדרש החפץ ב'תורה שלימה'.

(23) ספר השיחות תש"ג ע' 124.

(24) רמב"ן עה"פ שמות לב, טז.

(25) בלקוטי שיחות ח"ד שיחה א' לפ' עקב ע' 31 הערה 11.

(26) בלקו"ש ח"ד שם ע' 32 (מאבות דרבי נתן פ"ב), והוא מהתוועדות כ' מנחם-אב ה'תשל"ב.

(27) בפרדס יוסף דייק שלכן נקראים כאן בפסוק 'לוחות אבנים', לא 'לוחות העדות'.

(שלכן לא עבר משה על לאו ד'ונתצתם . . לא תעשון כן לה' אלקיכם, והשובר אבן מהמזבח עובר,²⁸ כמו שמבאר רבינו בכמה מקומות).²⁹

ומסיק רבינו³⁰ שאף שנשאר בהלוחות 'גוף הכתב' (האותיות עצמן), מ"מ "פרח ה'רוח קדוש' שהי' 'בקרב כל אות ואות'.³¹

אבל בסרט ההקלטה של שיחה זו³² משמע שמפרש מ"ש בתניא פרק נ"ג על לוחות הראשונות,

וזה לשונו: 'בפרט נאך ווי ער איז מבאר אין תניא סוף חלק ראשון, אז . . אין 'מעשה אלקים גופא' איז דא כמה דרגות, איז אין 'מעשה אלקים' גופא איז דאס געווען א דרגא נעלית ביותר, ניט ווי די 'מעשה אלקים' פון ששת ימי בראשית', ומפליא במעלת לוחות הראשונות גם אחר שפרחו מהם רוחניות האותיות.³³

כולן מתאימות הנה

ולולי דמסתפינא, יש לתווכן שני הפירושים, שזה וזה גורם, ולא ראי זה כראי זה,³⁴ ותרוייהו צריכי, שהצד השווה שבהן שהשכינה שורה בהצטרפות שניהם, השברים עם השלימות גם יחד.³⁵

וזה לשון ביאורי הגר"א:³⁶ 'לוחות ראשונות ושניות ענינם . . שני חללים בלב, שהוא הארון' (ואכן ב' שהן ארבע, שארבעת חדרי הלב מכוונים הם נגד שתי הלוחות שבראשונות ושבתאחרונות).

(28) דברים יב, ג-ד. ספרי עה"פ. רמב"ם בית הבחירה פ"א ה"ז.

(29) לקו"ש כ"ט פ' דברים-שבת חזון ס"ד ואילך (ע' 11 ואילך).

(30) בלקו"ש ח"ד שם ע' 33.

(31) ומציין שם לאלשיך שמות לד, א. שם, ד (קרוב לסופו).

(32) דכ' מנחם אב ה'תשל"ב, בלתי מוגה.

(33) רבינו (בלקו"ש ח"ד שם) מסביר, שפריחת האותיות הי' סימן למשה (וכ"כ בחי'), ומשה לא שברם בכח עצמו, אלא נפלו ממילא מכובד האבנים כשפרחו האותיות. (התורה תמימה חוקר (דברים י, ב) אם ציוה ה' למשה לשברם).

(34) כמבואר מעלותיהם השונות של הלוחות ראשונות ושניות בהיום יום יז בתמוז, וראה ד"ה ויתן לך תרס"ו.

(35) בספר מיכל מים (במדבר ע' 149) דן במחלוקת (ירושלמי שקלים) בארון שנשא את השברי הלוחות, ומסיק שתחילה היו השברים מונחים בארון אחר שנשאו הלוחים ויצאו למלחמה, עד שבא שלמה 'ואיחד את הלוחות עם שברי הלוחות', מתאים לביאורינו בתניא פרק נ"ג.

(36) שדה אליהו ברכות ח.

תיאום המדרשות החלוקות

ויובנו בזה המדרשות החלוקות (שציינו תוס' וביפה עינים) אם הלוחות רחבין ששה או שלשה:⁴⁵

לוחות ראשונות (שבצירור ה'שמועסן' בענני שמיא) היה עוביין שש,⁴⁶ אבל השניות עוביין ג', להניח מקום להנחת השברים, שנצטמצמו⁴⁷ בשבירתן.⁴⁸

יהפכו לששון ולשמחה

ומיושב בזה כמה קושיות:⁴⁹ 'למה לא נזכרו מעלות לוחה"ר במקומם העיקרי כשאמר ה' למשה: 'עלה אלי ההרה גו' ואתנה לך את לוחות האבן גו',⁵⁰ רק אח"כ, כשעמדו להשתבר מתארת התורה 'כתובים באצבע אלקים... משני עבריהם גו' מעשה אלקים?' ה"ז כלועג לרש, לצער על האוצר שנאבד! ולמה קרנו פני משה רק בלוחות האחרונות, 'הלא כבר נהנה מזיו השכינה מ' יום הראשונים כמו במ' יום השלישיים?' והרי גילויי ה' בה"ס בראשונות (מעשה אלקים) נעלים מהאחרונות (מעשה משה)?

אלא כנ"ל, שאף שפרחה רוח הקודש שבאותיות, מ"מ נשאר בס עצם "מעשה אלקים המה", ועדיין כח שברי לוחות משפיע לביהמ"ק ומשם לעולם כולו.

ח"ב ע' תלד, שיחזרו אז מעלת לוחות ראשונות.

(45) יפה עינים על מס' שקלים.

(46) אבל הרע"ב אבות פ"ה פ' שהראשונות היה עוביין ג'.

(47) ש'אין הבור מתמלא מחוליתו' (ברכות ד:), ובשבירת הלוחות נחסר חלל קרוב לג' מאות אותיות של כתב י' הדברות.

(48) 'אלול' הוא ר"ת: ארון לוחות ושברי לוחות' (מגלה עמוקות פ' עקב ד"ה אלול (נה, א). לקר"ש ח"ד ע' 1350).

בעבודתינו, הרי צירוף לוחות ראשונות ואחרונות הוא כצירוף בחי' משיח אתא לאתבא צדיקא בתויבתא' (זח"ג קנג: לקר"ת דרושים לשמע"צ צב:), 'חדוה תקיעא בליבאי מסטרא דא, ובכיה מסטרא דא' (תניא ספ"ד. אגה"ת רפ"א מזהר ח"ג עה.). כפתגם האדמו"ר מקאצק*: 'ניטא קיין גאנצערע זאך ווי א צעבראָכענע האַרץ'. אבל רב יוסף, ששכח תלמודו מחמת אונסו (נדריים מא.), ואביי מזכירו 'את אמרת לך' (עיון יעקב), לא הסביר מצד מעלת 'שברי לוחות', שרב יוסף הענוותן ('לא תתני ענוה דאיכא אנא' – סוטה מט.) הרגיש עצמו ככלי שבור, 'את דכא ושפל רוח' ('אתי דכא' (סוטה ה.), וביקש רב יוסף שעכ"פ לא יתבזה.

(49) שיחות ש"פ תשא ה'תשנ"ב.

(50) שמות כד, יב.

(* ובקול מבשר ח"א עה"פ (תהלים קמז, ג) 'הרופא לשבורי לב' בשם הרבי ר"ב זצ"ל. וראה רמתיים צופים לאליהו רבה פ"ה אות י"א מאמר רבי בונם מפשיסחא בשם האדמו"ר מלענטשנא.

וכן היא המידה, ש'לוחות אוכלות בארון ששה טפחים' בצירוף שניהם,³⁷ שמידת לוחות שניות והשברים ביחד הרי הן אמה על אמה בעובי אמה.

קוביות הלוחות מנלן?

והנה ידוע שרבינו דייק מאד בריבוע ציור הלוחות בשער ירחון ה'שמועסן' בלי עיגול, והוכיח כן באגרותיו ובהתוועדויות תשמ"א ותשמ"ב, והורה למוסדות חינוך לשלול טעות 'חטא העיגול' הנפוץ.

אבל קשה, למה הלוחות מצויירות שם³⁸ כקוביות שוות, ומזה נמשך סמל ה"מרכז לעיני חינוך" עד היום הזה, הרי בגמרא³⁹ איתא שהיה עוביין רק שלש טפחים (חצי ארכן ורחבן)?

ובכלל, מהו ענינם של צדדי הלוחות שהם רק מקום פנוי, אבנים חלקות בלי שום דיברות?⁴⁰ אלא הקוביות הן צירוף לוחות שניות והשברים.

עומק הלוחות

ולפי הבנת עומק הלוחות יתיישב מארז"ל שמעלת 'חרות על הלוחות' היה בלוחות הראשונות,⁴¹ ולכאורה, התנן 'כל יום ויום בת קול... אלא מי שעוסק בתורה שנאמר חרות על הלוחות?'⁴² אלא י"ל כנ"ל, ששברי לוחות פועלות 'חירות' גם בנו.

והלכתא למשיחא: י"ל שצירוף קוביות הלוחות זהו חזון לעתיד,⁴³ כשיתאחדו מעלות לוחות הראשונות והשניות.⁴⁴

(37) תוס' מנחות צט.

(38) ידוע ציור דו-ממדי ששרטט כ"כ לוחות מעיל ס"ת של ילדי ישראל, ומצויים הרבה ציורים של חזית הלוחות, אבל נדיר צורה תלת-ממדית של הקוביות כמצוייר בה'שמועסן' וסמל המל"ח.

(39) ב"ב יד:

(40) י"א שגם מן הצדדים 'מזה ומזה הם כתובים' (שמות לב, טו), אבל בצירוף ה'שמועסן' הרי צידי הלוחות פנויים הם וריקים מכלום, והרי 'לא דבר ריק הוא מכס', ומה בא ללמדנו?

ולהעיר, שעל שאלות למערכת ה'שמועסן' טבת תש"ג השיבו שהלוחות רחבם ג' טפחים. ולהעיר, שנחלקו הגירסאות באבן עזרא (הקצר) פ' תרומה (כה, י) ופ' תשא (לב, טו) אם קומת הלוחות ה' חצי אמה או אמה.

(41) עירובין נד.

(42) אבות פ"ו, ב.

(43) ולפ"ז, כיון שעתידים השברים להתתקן, הרי זה כדין גזית ס"ת בארון עד שיתקנוהו, שמותר לפי הנודע ביהודה.

(44) ספר השיחות תנש"א ח"א ע' 30, ראה צפנת פענח החדשות